

ANADOLU KÜLTÜRÜNÜN TEMEL KAYNAĞI OLARAK KUR'ÂN VE SÜNNET*

Ali ÇOLAK**

Özet

Kültürlerin oluşumunda din önemli bir yere sahiptir. Hatta dinin, kültürün şekillenmesinde temel etken olduğu söylenebilir. Toplumda bazen bilmeden bir dinin gereklerinin, âdet olarak, yerine getirildiğine yada eski bir âdetin din kuralı diye uygulandığına şahit olunmaktadır. Anadolu'da da bunun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. Bin yıla yakın, İslam kültürüyle iç içe olan Anadolu insanı, İslam'ı o kadar özümsemiştir ki, bilmeden ve farkına varmadan İslam'ı yaşamakta, ancak bunu bir gelenek olarak yapmaktadır. Evlilik merasiminin şahitler huzurunda yapılmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Ancak, çoğu kimse bunu yaparken dîni bir görevi yerine getirdiğinin farkında değildir.

Türk toplumu örf ve adetlerini oluştururken, dini ön plana almış yada onu arkasında bir destekçi olarak görmek istemiştir. Nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir toplumda, bu normal bir durumdur. Buradan hareketle bu tebliğde evlilik merasimi ile ilgili uygulama örneklerini sunulacak ve bu konuda âyet ve hadislerin belirleyicilik durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kültür, Ayet, Hadis, Evlilik

THE QUR'AN AND SUNNAH AS THE PRIMARY SOURCES OF ANATOLIAN CULTURE

Abstract

Religion is of an important place in cultures' creation. Even, it may be seen as the key factor forming the cultures. It is possible to see that some commands of the religion are performed as custom so rtraditions or that an old tradition is applied as a religious rule. We can see many different examples of this situation in Anatolia. For a thousand year, the people of this region who is nested with Islamic culture have so absorbed Islam that they live Islam unconsciously as a tradition.

While Turkish society is building up its customs and traditions, it has kept the religion in the forefrontor has wanted to see the religion as a supporter. At a society where the majority of the population consists of Muslims, this is a normal situation. At this article, we will try to put forward determinative situation of the verses and hadithes by presenting the samples of application related to wedding ceremony.

Keywords: Culture, Verse, Hadith, Wedding

* Bu Makale, Iğdır Üniversitesi I. Uluslararası Iğdır Sempozyumunda (19-21 Nisan 2012) Tebliğ olarak sunulmuştur.

** Yrd.Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. acolak9@hotmail.com.

Giriş

Anadolu kültürünün oluşumunda âyet ve hadislerin rolünü ele almaya çalışacağımız bu tebliğde, öncelikle kültür kelimesi üzerinde duracağız. Kültürün oluşmasında dinin yerine vurgu yaptıktan sonra her toplumda olduğu gibi Anadolu kültür yapısının da din ile bağlantılı olduğuna işaret edeceğiz. Bu bağlantıyı İslam dininin iki temel kaynağı olan âyet ve hadislerin kültür üzerindeki belirleyici özelliği ile ortaya koymaya çalışacağız.

Kültür

Kültür; uzun bir süreçte bir toplumun değerler süzgecinden geçerek oluşan kendilerine has maddî ve mânevî kazanımların tamamıdır. Bunun içindir ki, toplumların aile kültürü, kıyafet kültürü, yemek kültürü ve tören kültürleri vardır. Bu yönleriyle de diğer sosyal gruplardan ayrılırlar. Kültür, toplum için belirleyici ve yol gösterici bir unsurdur. Örneğin, kiminle evlenilebileceği ve düğün törenlerinin nasıl yapılacağı, törenlerdeki ikramın şekli ve içeriği kültür tarafından belirlenmiştir.

Kültürü; *büyük kültür* ve *küçük kültür* olarak ayırabiliriz. Büyük kültür, daha medenî ve gelişmiş ya da kaynağı itibariyle güçlü bir yapıya sahip, küçük kültür ise buna nazaran dar alanda kalarak varlık gösterememiş olan kültürdür.¹ Küçük kültür, büyük kültürün içine girerek varlığını devam ettirmeye çalışır.

İnsan, kültürün oluşması aşamasında önemli bir yere sahiptir.² Kültür, insanlar tarafından yenilenir, olgunlaştırılır ve değiştirilir. Ancak değişse dahi eski halinden izler taşımaya devam eder.

Bugün, Anadolu'daki bazı örf ve âdetlerin temellerine bakıldığında onların eski Türk adetlerine dayandığı görülecektir. Günümüzde uygulanan, gelin başına şeker saçma ve türbe ziyareti bunlardan bazılarıdır. Ata ruhlarına saygı ve onların ruhlarından yardım bekleme kültürü, bugün türbelere giderek bahtının açılacağına inanma, evliliklerin mutlu bir şekilde devam etmesini sağlama ve çocuk isteme şekliyle Anadolu'da varlığını sürdürmektedir. Türklerin İslamiyet'e girmesiyle, eski kültürlerinin de İslamlaştığı görülmektedir.

Kültür Açısından Din

Kültürü etkileyen en önemli unsurun din olduğu bilinen bir husustur. Anadolu toplumunun dini İslam olduğu için, Müslüman toplumun kültürünün oluşmasında İslam dininin etkisinden bahsederek dinin kültür üzerindeki belirleyiciliğine işaret edeceğiz.

Müslümanların sosyal hayatlarını düzenleme konusunda dikkate aldıkları iki temel unsur vardır. Bunlardan birisi Kur'ân, diğeri ise Hz. Peygamber'in

¹ Mardin, **Din ve İdeoloji**, s. 155.

² Berger, **Kutsal Şemsiye**, s. 41, 43.

sünnetidir. Hz. Peygamber İlahî iradeye uygun bir toplum meydana getirmeye çalışmış, bu yolda birçok eski âdetleri kaldırırken bazılarını ıslah etmiş bazen de yeni uygulamalar getirmiştir. Böylece İslam kültürünün temellerini atmıştır. Anadolu'da da aynı şey söz konusudur. Anadolu'nun İslamlaşmasından sonra birçok eski Türk örf ve âdetler yok olmakla karşı karşıya kalmış, ancak İslam'a göre yeniden şekillenerek kendilerini meşrulaştırmış ve varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

Meşrulaştırmak; bir fikir ya da davranışın toplum tarafından kabullenilebilmesi için toplumun kabul ettiği bir otoriteye dayandırılması ya da ona ters olmadığının ortaya konulmasıdır. Meşrulaştırma, toplumu rahatsız etmeyecek bir hüviyet kazandırma demektir. İslam toplumları için en iyi meşrulaştırma yolu, ayet ve hadislere dayandırmaktır.

İslam Kültürü, İslam'ın getirdikleri, yeni durumlar karşısında Müslümanların tutumları ve İslam'a nispet edilenlerden oluşmaktadır.³ Hz. Peygamber'in (s.a.s.), vali olarak atadığı Muaz b. Cebel ile arasında geçen konuşma bunu göstermektedir.⁴ İslam'a nispet edilenlere gelince onlar sonradan İslam kültürüne sokulmak istenen din dışı unsurlardır.

Peygamberler, filozoflar gibi sadece fikir öne sürmekle kalmayıp, onu hayata aktarmış ve toplumu bu doğrultuda şekillendirmişlerdir. Nitekim, Yüce Allah "Peygamber size neyi emrederse onu alın, yasakladığı şeylerden de sakının"⁵ buyurmaktadır.

Sahabe Hz. Peygamber'de gördüğü şeyleri aynen kendi hayatına aktarmıştır. Nitekim O (s.a.s.) altın bir yüzük edinince insanlar da hemen altın yüzük takmışlar, bir süre sonra, "Ben altından bir yüzük takmıştım. Artık onu asla takmayacağım." diyerek yüzüğü çıkartması üzerine sahabe de altın yüzüklerini çıkartmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber gümüş bir yüzük takınca, insanlar da gümüş yüzük takmaya başlamıştır.⁶ Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür.

Peygamberler, toplumu temel olarak *inanç*, *ibadet* ve *muâmelât* olmak üzere üç yönden değiştirip onları ilâhî iradeye uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Hz. Muhammed (s.a.s.), insanlara öncelikle Allah'a imanı ve diğer iman esaslarını anlatmıştır. İnanç yönünden belli bir değişime ulaştıktan sonra dinin ikinci kısmı olan ibâdetler farz kılınmaya başlamıştır. Örneğin; haccın farz kılınışı hicretin 9. yılında; zekatın farz kılınışı ise hicrî ikinci yılda olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örnek olma vasfı, ibadetlerde kendini açıkça göstermektedir.⁷ Bir defasında namaz kıldırırken Hz. Peygamber'in birden

³ Bu konuda bkz. Ünal, "İslam Kültürünün Sürekliliğini Sağlamada Hadis ve Sünnetin Rolü", **İslamın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri**, s. 25.

⁴ et-Tirmizî, **Sünen**, el-Ahkâm, 3.

⁵ 59. el-Haşr 7.

⁶ el-Buhârî, **Sahih**, İ'tisam, 4; Libâs, 46.

⁷ el-Buhârî, **Sahih**, Ezan, 18; Müslim, **Sahih**, Hac, 310; İbn Huzeyme, **Sahihu İbn Huzeyme**, IV, 277, no: 2877.

ayakkabılarını çıkarttığını gören Müslümanlar, ayakkabılarını çıkartmışlar, bunu niçin yaptıkları sorulunca da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaptığını görüp kendilerinin de aynısını yaptıklarını ifade etmişlerdir. Oysa Hz. Peygamber'e Cebrail (a.s.) ayakkabısının altında necaset olduğu için çıkartmasını söylemiştir.⁸

Günümüzde inanan insanlar, Hz. Peygambere olan sevgi ve bağlılıkları sonucu onun gibi yaşayıp onun gibi davranmayı sünnete uyma ve onun şefaatine nail olma vesilesi olarak görmektedirler. Bu yüzden Müslüman toplumun örf ve âdetlerinin hadislerle uygun olması, en azından ona ters düşmemesi beklenen bir durumdur.

Hz. Peygamber'in örnekliği ve toplumu şekillendirmesi asıl sosyal hayata yönelik olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) sosyal yaşam ile ilgili insanlara örnek bir yaşantı sunmuştur. "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."⁹ hadisi bu gerçeği ifade etmektedir.

Hz. Muhammed'in hayatı onun ashabı tarafından en ince teferruatına kadar araştırılmıştır. Onun söz, davranış ve takrirleri, nasıl giyindiği, nasıl yürüdüğü, oturma ve konuşma şekli teferruatıyla hadis kitaplarında mevcuttur. Saçının şekli ve rengi, aile fertlerine ve çevresine nasıl davrandığı gibi hayatına ait bütün incelikler sahabe tarafından gözlemlenmiş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu vesile ile Hz. Peygamberi konu alan Hadis, Siyer, Meğâzî, Şemâil ve Delâil gibi birçok ilim dalı ortaya çıkmıştır.¹⁰ Ayrıca toplumda o güne kadar devam edegelen bazı alışkanlıkları kökten değiştirmiş ve yeni bir kültür meydana getirmiştir.

Bunun örneklerinden birisi Hz. Peygamber'in (s.a.s.), aile kurma ve aile içi davranışlar konusundaki tutumudur. O ümmetine yeni bir anlayış kazandırmıştır. "En hayırlınız ailesine hayırlı olandır. Bana gelince ben ailesine en hayırlı olanınızım."¹¹ "En hayırlınız hanımlarına karşı iyi davrananlardır."¹² hadisleriyle aile içi olması gereken davranışlara işaret etmiştir. Ayrıca önceden kadın, çocuk doğurunca aileye dâhil edilirken, Hz. Peygamber aileyi evlilik ve nikâh ile tesis etmiş, kadını nikahla aileye katmıştır. Günümüzde de kadın evlilikle aileye dâhil edilmekte, yani evliliği erkekle kadın birlikte irade beyan ederek kurmaktadır. Böylelikle bir aile kültürü oluşturulmuştur. Onun (s.a.s.), çocuklara karşı tutumu da o zaman için yenilik niteliği taşıyordu.¹³ Bunun örneklerini artırmak mümkündür ancak biz bu kadarıyla yetineceğiz.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), toplumu değiştirme isteğine o zamanki Müslümanların Rasûlullah'a aynen benzeme istekleri olumlu katkı sağlamıştır.¹⁴ Bunu şu örnekte görmek mümkündür. Mescitte daima aynı direğin dibinde namaz kılan Seleme b. Ekvâ'ya (v.74/676) bunun sebebi sorulduğunda, Hz. Peygamberi

⁸ Ebû Davud, **Sünen**, Salât, 88; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 92.

⁹ Mâlik, **Muvatta**, Hüsnü'l-Ahlâk, 1; İbn Ebî Şeybe, **Musannaf**, VI, 324, no: 31773.

¹⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, s. 19-28.

¹¹ İbn Mâce, **Sünen**, Nikâh, 50.

¹² İbn Mâce, **Sünen**, Nikâh, 50.

¹³ el-Buhârî, **Sahih**, Edeb, 18.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 263-384.

bu direğin yanında namaz kılarken gördüğünü söylemesi¹⁵ ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (v.50/672) Rasûlullah (s.a.s.) sarımsaklı yemeği yemedi diye kendisinin de artık sarımsaklı yemekten kaçınması bunun örneklerinden bazılarıdır.¹⁶

Sahabe' sünnete uyma konusunda kendi aralarında sosyal kontrol mekanizmasını çalıştırmıştır. Abdullah b. Mugaffel'in, taş ile kuş avlayan bir kimseye Rasûlullah'ın (s.a.s.) "Bu avı vurmaz. Düşmanı da öldürmez. Sadece diş kırar göz çıkartır." hadisini hatırlattıktan sonra bu kişinin aynı şeyi yapmaya devam ettiğini görünce ona kızarak; "Ben sana Rasûlullah'ın hadisini haber veriyorum, sen ise taş atmaya devam ediyorsun. Bundan sonra seninle asla konuşmayacağım."¹⁷ demesi bu konudaki hassasiyeti göstermektedir. Günümüz Müslüman toplumlarında da aynı şey söz konusudur. Bütün bu örnekler Müslümanların davranışlarında dinin öncelikle etkili olduğunu göstermektedir.

Anadolu Kültürü Açısından Ayet Ve Hadisler

Türkler, Anadolu'ya yerleşme aşamasında, kendi geleneklerini, İslam dininin kuralları, ve yerli kültürle birleştirerek Anadolu kültürünü ortaya çıkarmışlardır.¹⁸ Anadolu kültürü denilince, halkının nerdeyse tamamı Müslüman olan bir toplumun kültüründen söz edilmektedir. Bu kültürün oluşmasında âyet ve hadislerin iki türlü etkisi olmuştur. Birincisi, doğrudan kültüre kaynaklık etmesi; ikincisi ise, Ayet ve hadislerin otoritesinden faydalanarak eski adetlerin devamını sağlama isteğidir. Şimdi bunları örneklendirerek Anadolu kültüründeki evlilik ile ilgili yansımalarına işaret edeceğiz.

1. Ayet ve Hadislerin Kültüre Kaynaklık Etmesi

Müslüman Anadolu toplumunun evlilik ile ilgili kültürüne göz attığımızda bu konuda birçok örneğe rastlamak mümkündür. Biz burada sadece iki örnek üzerinde duracağız.

A. *Birbiriyle Evlenemeyecek Kişiler*

Anadolu'da yaşayan insanların kiminle evlenilip kiminle evlenilmeyeceği ile ilgili kültürleri Kur'an ve hadislerde belirtilenlerle aynen örtüşmektedir. Bu da göstermektedir ki, bu konudaki örf ve âdetler Kur'an ve hadislere göre şekillenmiştir. Buna göre, erkeğin evlenemeyeceği kadınlar genel olarak iki kısımdan oluşmaktadır.

a. Kendisiyle Evlenilmesi Asla Mümkün Olmayanlar: Bunları da üç kısımda incelemek mümkündür.

1. *Akrabalık Sebebiyle Evlenilemeyecek Kimseler:*

¹⁵ el-Buhârî, **Sahih**, Salât, 95.

¹⁶ Müslim, **Sahih**, Eşribe, 170.

¹⁷ el-Buhârî, **Sahih**, Zebâih, 5; Müslim, **Sahih**, Sayd, 54; İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime,2.

¹⁸ Ülken, **Anadoluda Örf Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri**, s.22-24.

Akrabalıktan dolayı asla evlenilmesi mümkün olmayan kişiler Nisâ sûresinin 23 ve 24. âyetlerinde belirtilmiştir. Bunlar Anadolu'da aynen uygulanmakta olup istisnasına rastlanılmaz. Âyette sayılan sınıflar sırasıyla şöyledir:

Anneler (أمهاتكم) kendi annesiyle birlikte tüm nineler,¹⁹ *kızlar* (وبناتكم) kendi kızıyla birlikte, oğlu ve kızının kızları,²⁰ *kız kardeşler* (وأخواتكم), anne baba bir ve anne ya da baba bir kardeş, *halalar* (وعماتكم), bunlar, baba ve dedelerin kız kardeşleridir. *Teyzeler* (وخالاتكم), kişinin annesinin ve ninelerinin kız kardeşleridir. *Erkek kardeşin kızları* (وبنات الأخ), *kız kardeşin kızları* (وبنات الأخت).

2. Evlilik Sebebiyle Oluşan Hısımlıktan Kaynaklanan Evlenilemeyecek Kimseler

Anadolu'da evli eşler bir birinin anne-babaları ve üvey çocuklarıyla evlenmezler. Bunda İslam'ın etkisinin olduğu açıktır. Çünkü evlilikten doğan mahremiyet İslam'da ebedi haramlığı gerektirir.²¹ Bunlar;

Kaynanalar (وأمهات نسائكم), *üvey kızlar* (و ربائبكم التي في حجوركم), *gelinler* (و حلائل أبنائكم الذين من أصلابكم).

3. Süt Emmeden Dolayı Evlenilemeyecek Kimseler

Anadolu toplumunun titizlikle gözettiği adetlerden birisi de evleneceği kişinin kendisine süt emme yoluyla akraba olmamasıdır. Çünkü İslam dini böyle bir evliliği yasaklamıştır. Allah Rasûlü (s.a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur:

“Aziz ve Celil olan Allah, nesepten haram ettiğini süttten de haram etti.”²²

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: “Ebu'l-Kays'ın kardeşi Eflah, örtünme âyeti indirildikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Ben: “Allah'a yemin olsun, Rasulullah'tan izin istemedikçe, ben ona izin vermeyeceğim. Çünkü onun kardeşi Ebu'l-Kays, beni emziren kimse değildir. Beni, Ebu'l-Kays'ın hanımı emzirdi.” dedim. Derken, yanıma Hz. Peygamber (s.a.s.) girdi. “Ey Allah'ın Rasûlü! Ebu'l-Kays'ın kardeşi Eflah, yanıma girmek için izin istedi. Ben, size sormadan izin vermekten sakındım.” dedim. Rasulullah (s.a.s.): “Amcana niçin izin vermedin?” buyurdular. Ben: “Ey Allah'ın Rasûlü! Beni emziren erkek değil. Beni, onun hanımı emzirdi.” dedim. Rasûlullah yine: “Sen onun girmesine izin ver. Çünkü o senin amcandır. Allah iyiliğini versin” buyurdu. Urve; “İşte bu sebeple Hz. Âişe

¹⁹ 4. Nisâ, 23; Bu konuda bkz. el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 24; İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, II, 216-217; Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, II, 1318 vd.

²⁰ en-Nesaî, **Sünen**, Nikâh, 45.

²¹ el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 24.

²² et-Tirmizî, **Sünen**, Rada, 1.

(r.a.): “Nesep yönünden haram saydıklarınızı, süt emme sebebiyle de haram sayınız.” dediğini ifade etmiştir.”²³

Türk Medeni Kanununda, böyle bir yasak yoktur. Ancak, Anadolu toplumu bu konuda itiyatlı davranıp bu durumlarda evlenmeme tarafını seçerek hadislere tabi olmuştur. Bu da toplumun kültürünün oluşmasında dinin belirleyici rolünü ve öncelikli tercih ettirici hususiyetini göstermektedir.

Süt Anneler: (و أمهتكم التي أرضعنكم) nesebî anneler ve nineler yerindedir.²⁴

Süt Kardeşler: (و أخواتكم من الرضاعة) Sütannenin emzirdiği kız kardeşlerdir. Bu sütkardeşler, ister erkekle beraber emmiş olsunlar, isterse erkekten evvel veya sonra emmiş olsunlar, haramlıkta eşittirler.²⁵

Anadolu toplumunda, bu durumda olan kimseler birbiriyle evlenmezler. Bu da insanlar nazarında İslam’ın güçlü etkisini göstermektedir.

b. Geçici Sebeplerden Dolayı Birbiriyle Evlenemeyenler

Evlenilmesi geçici olarak haram olan kişilerle evlenmemeye Anadolu toplumu özellikle itina göstermektedir. Aşağıya kaydedeceğimiz evlilik şekilleri toplum tarafından kesinlikle doğru görülmediğinden örneğine rastlamak mümkün değildir.

İki Kız Kardeşi Bir Nikah Altında Birleştirmek (و أن تجمعوا بين الأختين),²⁶ *Evli Kadınla Evlenmek* (و المحصنات) Âyeti kerimede muhsanât olarak belirtilen hür ve evli kadınlardır.²⁷ Âyetteki (إلا ما ملكت أيمانكم) ifadesiyle savaş esnasında esir olup hürriyetlerini kaybeden cariyelerin nikahı istisna edilmiştir. *Üç talak ile boşadığı kadınla evlenmek ve Dört Karısı Olan Bir Erkeğin Beşinci Kadın İle Evlenmesi*.²⁸ Anadolu’daki uygulamanın âyette belirtilenlerle bire bir uyum sağlaması, toplumun dini hassasiyetini göstermektedir.

B. Dünürcü Üzerine Dünürcü Gitmemek

Anadolu’nun bütün yörelerinde bulunan güzel adetlerden birisi de dünürcü üzerine dünürcülük yapılmamasıdır. Bu, toplum tarafından ayıp karşılanan bir davranıştır. İslam kültürüyle yoğrulmuş Anadolu insanının bu güzel davranışı, kaynak olarak Hz. Peygamber’e dayanmaktadır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bu durumu şiddetle yasaklamış ve “Sizden biriniz, kardeşinin evlenme teklifine son

²³ el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 20, 21; Müslim, **Sahih**, Rada, 2; et-Tirmizî, **Sünen**, Rada, 1; Ebû Davud, **Sünen**, Nikâh, 6; en-Nesaî, **Sünen**, Nikâh, 49; Mâlik, **Muvatta**, Rada, 1, 2.

²⁴ el-Buhârî, **Sahih**, Şehâdet, 7; Nikâh, 20, 21; Müslim, **Sahih**, Rada, 2; et-Tirmizî, **Sünen**, Rada, 1; Ebû Davud, **Sünen**, Nikâh, 6; en-Nesaî, **Sünen**, Nikâh, 49; Mâlik, **Muvatta**, Rada 1, 2; İbn Mâce, **Sünen**, Nikâh, 34.

²⁵ Müslim, **Sahih**, Rada, 11; en-Nesaî, **Sünen**, Nikâh, 50.

²⁶ Bu konuda bkz. el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 26, 27; Müslim, **Sahih**, Nikâh, 33-40; Rada, 15, 16; Mâlik, **Muvatta**, Nikâh, 8; en-Nesaî, **Sünen**, Nikâh, 46; et-Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 31.

²⁷ 4. Nisâ 24.

²⁸ 4. Nisâ, 3; el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 19; İbn Mâce, **Sünen**, Nikâh, 40.

cevap verilmeden aynı kadına evlenme teklifinde bulunmasın.” buyurmuştur.²⁹ Başka bir hadiste “tâki evlenene ya da vazgeçinceye kadar” ibaresi yer almaktadır.³⁰ Ancak bunun; dünürcülüğün yapılıp mehrin belirlenmesinden ve her iki tarafında bu mehr üzerinde anlaşmasından sonraki aşamayı içerdiği belirtilmektedir.³¹ İmam Şâfi'ye göre, konuyla ilgili hadisin manası; “Bir adam bir kızı isteyince, kız razı olup ona meylederse, bir başkasının o kızı istemeye artık hakkı yoktur. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, o zaman isteyebilir.” Eş-Şâfi' bu görüşünü Hz. Peygamber'in bir hadisine dayandırmıştır.³²

İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) ‘Bir kısmınızın diğerinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasını ve din kardeşinin dünürcülüğünü yaptığı bir kıza dünürcü göndermesini menetti. Tâ ki o kardeşi, kız istemeyi terk edinceye ya da kız isteyebilmesi için ona izin verinceye kadar.’”³³

Ebû Hureyre'nin (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.s.): “Bir kişi, din kardeşinin dünürcülüğü üzerine dünürcü göndermez. Din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık etmez...” buyurmuştur.³⁴

Anadolu'da, dünürcülük sonuçlanmadan bir başkasının yeni teklifle kız tarafına gitmesi, toplum tarafından hoş karşılanmaz. Toplumdaki bu adet, yukarıda kaydettiğimiz rivâyetler ışığında ortaya çıkmış olup, örf ve âdetlerin kaynağı hakkında açık bilgi vermektedir.

2. Ayet Ve Hadislerin Otoritesinden Faydalanarak Eski Adetlerin Devamını Sağlama İsteği

Anadolu'nun birçok yöresinde, gelin damadın evine gelince, damat ve arkadaşları tarafından, gelinin başına para, çerez, şeker ve meyveler saçılır.³⁵ Farklı şekillerde yapılsa da aslında aynı içerikte olan bu adetin Anadolu'nun farklı bölgelerinde uygulandığı görülmektedir. Bitlis'te düğünün son günü damat, gelin eve girerken gelinin başına, üzüm, leblebi, şeker, arpa ve bozuk para saçır. Bingöl,³⁶ Amasya,³⁷ Aydın³⁸ ve Anadolu'nun birçok yerinde benzer uygulamalara rastlamak mümkündür.

²⁹ el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 45; Müslim, **Sahih**, Nikâh, 49-56; Ebû Davud, **Sünen**, Nikâh, 16-17; et-Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 38; en-Nesâî, **Sünen**, Nikâh, 20; Ayrıca bu konuda bkz. Ateş, **İslam'a Göre Câhiliye Ve Ehli Kitab Örf ve âdetleri**, s. 283.

³⁰ İbn Hibbân, **Sahih**, IX, 358, no: 4050

³¹ İbnü'l-Esîr, **en-Nihâye**, II, 45.

³² et-Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 38.

³³ el-Buhârî, **Sahih**, Nikâh, 45; Müslim, **Sahih**, Nikâh, 49-56; et-Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 38; Ebû Davud, **Sünen**, Nikâh, 16-17; Mâlik, **Muvatta**, Nikâh, 1; en-Nesâî, **Sünen**, Nikâh, 19.

³⁴ Müslim, **Sahih**, Nikâh, 38; Nikâh, 50.

³⁵ Koşay, **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, s. 118, 199; **Yurt Ans. I**, 394.

³⁶ **Yurt Ans.** II, 1364, 1427.

³⁷ **Yurt Ans. I**, 484.

³⁸ **Yurt Ans. II**, 1066; Saçı âdetiyle ilgili Osmanlı'daki uygulama da aynı içerikte yapılırdı. Bu konuda bkz. Abdülaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, 127.

Gelinin başına saç yapma, Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde görülen müşterek unsurlardan birisidir. Bu saç, her devirde o zamanın en değerli mahsullerinden oluşmaktaydı. Çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılırdı. Saç, yabancı bir soya mensup olan bir kızı, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır.³⁹ Ruhlara saç yapma âdeti, bütün dünya kavimlerinde belli bir dönemde görülen ortak adetlerden birisidir. Dini mahiyetini kaybettikten sonra dahi birçok kavmin uyguladığı bir gelenek olarak günümüze kadar devam etmiştir. Birisi hakkında hayırlı bir haber söylenirken “darısı başımıza” temennisi, işte bu eski âdetin kalıntısıdır.⁴⁰

Türkistan’da gelinin başına buğday saçma âdeti gelin babasının evinden çıkarken yapılır ve mürüvvetli olması dilenir.⁴¹ Bu âdet, Türk kültüründe bir takım ruhlara sunulan kansız kurban inancının izlerini taşımaktadır.⁴²

Toplum bu âdeti devam ettirmek istemiş ve bu konuda Hz. Peygamber’in otoritesinden faydalanmıştır. Rivayete göre Muaz b. Cebel (r.a.), Hz. Peygamber ile birlikte Ensar’dan birisinin düğününe katılır. Hz. Peygamber bir konuşma yaptıktan sonra onların nikâhını yapar. Ülfet, hayır ve şans dileyerek onları tebrik eder. Sonra, “Arkadaşlarınızın ve damadın yanında def çalınız” der. O anda tepşiler içerisinde meyve ve şeker getirilerek onların üzerine saçılır. Ancak, hiç kimse onları almaya çalışmaz. Bunun üzerine Allah Rasûlü; “Hilm ne kadar güzeldir. Niçin onu almaya çalışmıyorsunuz (kapışmıyorsunuz)?” der. Oradaki ashop da; “Ey Allah’ın Rasûlü, sen bize yağmalamayı yasaklamamış mıydın?” derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.); “Ben size, askerinin yağmalamasını yasakladım. Size düğündeki *nühbe*’yi (kapışmayı) yasaklamadım. Haydin onu yağmalayın der.” Muaz (r.a.) diyor ki: Bunun üzerine O bizi, biz de onu çekiştirmeye başladık ve atılan meyve ve şekerleri toplamaya çalıştık.⁴³

İbnü’l-Cevzî, bu rivâyetin mevzu olduğunu ifade etmiş ve mevzu rivâyetleri topladığı eserinde ona yer vermiştir.⁴⁴ Anadolu toplumu bu âdetini devam ettirirken Mevzu olmakla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.)’e atfedilen bu rivâyetten kendisine güç kazanmış ve uygulamayı devam ettirmiş olabilir. Bu da Anadolu insanının nezdinde hadislerin gücünü ve yerini ortaya koymakta ve onun himayesine sığındıklarını göstermektedir.

Sonuç

Kültürün oluşmasında o toplumun manevi değerlerinin, önemli bir yeri vardır. İslam toplumu da diğer toplumlarda olduğu gibi, kültürünü dinin etkisinde oluşturmuştur. Bu süreçte âyet ve hadisler belirleyici olmuştur. Bir toplumun dini değerlerine ters olan hiçbir adet o toplumda kendi devamlılığını sağlayamaz.

³⁹ İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 167.

⁴⁰ İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 100.

⁴¹ Muratoğlu, Kalafat, Türkeroğlu, **Türk Halk İnançları**, s.49.

⁴² İnan, **a.g.e.**; s.98-167.

⁴³ el-Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, IV, 290; İbnü'l-Cevzî, **Mevdûât**, Nikah, II, 264-266.

⁴⁴ İbnü'l-Cevzî, **Mevdûât**, Nikah, II, 264-266.

Anadolu'daki adetlerin de böyle olduğu görülmektedir. Evlilikle ilgili vermiş olduğumuz örnekler sadece buna işaret etmek için seçilmiş misallerdir. Diğer adetlere bakıldığı zaman dinin, onlar üzerinde de belirleyici bir rolünün görülmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

Abdulaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Yayına hazırlayan: Kazım Arısan - Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 20. İstanbul 2000.

Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

Berger, Peter L, *Kutsal Şemsiye*, Çeviren: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/ 869), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (v.275), *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

el-Heysemî, NûruddînAlî b. Ebî Bekr (v.807) *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, Beyrut 1994/1414.

İbn Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman el-Bağdâdî (v. 597) *el-Mevdûât*, I-III, Tahkik: Abdurrahman Osman, 2. baskı 1403.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî (v.235), *Musannaflu İbn Ebî Şeybe*, I-VII, Tahkik: Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad trs.

İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed (v.241), *el-Müsned*, I-VI, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

İbn Hibban, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebî Hâtim et-Temîmî el-Büstî (v. 354); *Sahihu İbn Hibbân*, I-XVIII, 2. baskı, Tahkik: Şuayb Arnavud, Beyrut 1993.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak b. Huzeyme Ebû Bekr (v. 311), *Sahihu İbn Huzeyme* I-IV, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1970.

İbn Kesîr, Mecdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr (v.774), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, Kahraman yayınları, İstanbul 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvî (v.275), *Sünen-i İbn Mâce*, I-II, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

- İbnü'l-Esîr, Mecdüddin el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (v. 606), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, I-V, Tahkik: Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.
- İnan, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Baskı, Ankara 2000.
- Koşay, Hamit Ziya, *Türkiye Türk Düşünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara 1944.
- Mâlik b. Enes, (v.179), *el-Muvattâ*, I-II, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, 8. Baskı, İletişim yayınları, İstanbul 1999.
- Muratoğlu, Malik -Kalafat, Yaşar -Türkeröğlü, Cevdet, *Türk Halk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v.261), *Sahîhu Müslim*, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- en-Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb (v. 303), *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (v.279), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Ülken, Hilmi Ziya, *“Anadolu Örf Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Ankara 1969.
- Ünal, İsmail Hakkı, *“İslam Kültürünün Sürekliliğini Sağlamada Hadis ve Sünnetin Rolü”*, *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, Kutlu Doğum Sempozyumu-2001, Ankara 2003.
- Yardım, Ali, *Peygamberimizin Şemâli*, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I- IX, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979.
- Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.